

ÀMFORES ROMANES IMPERIALS PROCEDENTS DEL JACIMENT DE DARRÓ

CARME BARROSO I EXPÓSITO

Les campanyes d'excavació arqueològica realitzades a la vil·la romana de Darró (Vilanova i la Geltrú), entre els anys 1986 i 1991, han proporcionat una sèrie de fragments d'àmfores d'importació d'oli i garum. Aquest conjunt amfòric recull envasos amb una cronologia molt diversa, que aniria des del segle I fins al moment d'abandonament de la vil·la (segle VI, com a mínim) i, amb una procedència també diversa: els tallers de la Bètica i de l'Àfrica.

ÀMFORES ROMANES IMPERIALS PROCEDENTS DEL JACIMENT DE DARRÓ

INTRODUCCIÓ

A les pàgines que segueixen s'analitza un conjunt d'àmfores trobat a la vil·la romana de Darró, situada a la població de Vilanova i la Geltrú, durant les excavacions dutes a terme entre els anys 1986 i 1991.⁽¹⁾

Aquest, però, no és el primer intent d'aproximació a les àmfores imperials de Darró. Fa uns anys, el director de la investigació arqueològica, el doctor Albert López i Mulior, que estudia l'enclau ininterrompudament des del 1979, publicà diversos articles sobre aquest material.⁽²⁾

Varen ésser les campanyes de prospecció i excavació posteriors les que ens han proporcionat no només troballes aïllades sinó, fins i tot, restes de diferents forns per a la cocció d'aquests envasos. Encara que datats en diferents èpoques, aquests forns ens permeten, per tant, especular sobre una producció vitícola pròpia, i uns excedents que s'exporten.⁽³⁾ Així, durant el segle III a. C., s'hi fabriquen àmfores del tipus púnico-ebusità, i, a final del segle I a. C., quan els camps de la costa de la Tarraconensa s'omplen de vil·les que es dediquen de forma intensiva a la producció del vi, i a la seva exportació cap a centres de la Gàl·lia, Germània, Àfrica, Itàlia o Bretanya. Darró participa, segons demostra l'activitat d'un alfar que perdura fins al segle I d. C., tot produint àmfores Pascual 1, Dr. 2-4 i Dr. 7-11.⁽⁴⁾

Ara, gràcies a aquest nou conjunt amfòric, sabem de la importància de les trameses des de la Bètica i les províncies africanes de dos productes de primera necessitat, vi i *garum*, ja a partir del segle I i fins al final de l'ocupació de l'indret, cap al segle I.⁽⁶⁾

Relació estratigràfica i cronològica:

- 1001. Estrat superficial modern, s. XX.
- 1019. Estrat d'abandó del passadís I, s. VI com a mínim.
- 1026. Estrat de preparació del paviment del passadís II, c. 350.
- 1085. Estrat d'aportació, primera datació antiga, segle V.
- 2000. Estrat superficial modern. Abocador, s. XX.
- 2007. Estrat superficial modern, s. XX.
- 2012. Estrat d'amortització d'una cisterna, c. 110-130.
- Sitja 2. Dipòsit d'origen ibèric amortitzat cap al 70/80.

Procedència de les diverses formes:

	1001	1019	1026	1085	2000	2007	2012	Sitja 2
Pelichet 46						1	1	
Dressel 20	1	1						
Dressel 23					1			
Keay I	1							
Keay IIIA	1		1					
Keay IIIB				1				
Keay V			1					
Keay V			1					
Keay VI	3		2		2			
Keay VII	1				2			
Keay XXIII					1			
Keay XXXVIB					2			
Dressel 7/11								1

DESCRIPCIÓ DELS TIPUS

Pelichet 46/Beltrán IIB (làm. I, figs. 1-2, U.E. 2021, 2007)

Presenta un cos piriforme, acabat en un pivot cònic, massís o no. Si bé el coll varia, l'alçada de la peça sol ser d'1 m, i l'amplada d'uns 40 cm. La pasta, groguenca o beix, com en el nostre cas, i l'engalba, groga.

Aquests envasos van servir per transportar *garum* des de la Bètica fins a la costa de la Tarraconensa. De fet, el producte es va estendre per tota la Mediterrània occidental, des del segle I al III, segons confirmen les troballes dels drelictes.⁽⁶⁾

Dressel 20 (làm. II, fig. 2, U.E. 1019)

És una de les formes més conegudes del repertori d'àmfores romanes imperials. El perfil és força característic: cos esfèric, acabat en un pivot molt reduït, d'uns 80 cm d'alçada per 55 a 85 cm d'amplada, amb el coll curt i estret i les nanses massisses i de secció semicircular. Les parets eren força gruixudes i fins i tot de més de 2 cm, fetes de pasta poc depurada, de color vermell, amb desgreixant molt abundant. També presenten una engalba de color groguenc o siena.

Sembla que la peça Dr. 20 de Darró correspon al segle III.⁽⁷⁾

Dressel 23 (làm. II, figs. 6-7, U.E. 1001, 2000)

Aquest tipus té el cos arrodonit, el coll troncocònic i les nanses enganxades a la boca o a sota d'ella. El cos acaba en un pivot cilíndric. No podem parlar de les dimensions habituals, atès que varien molt d'una peça a l'altra. Les parets de la forma Dr. 23 són força primes, amb una pasta rogenca i engalba clara. Tant les formes Dr. 23 com les Dr. 20 porten cartel·les epigràfiques, i ambdues contenien oli procedent d'explotacions bètiques i eren distribuïdes gràcies al servei de l'annona, centralitzat a Roma. De fet, les Dr. 23, en desaparèixer les formes 20, vers finals del segle III, vénen a substituir-les en aquest paper, tot perllongant les exportacions d'oli bètic fins a finals del segle V, com a mínim.⁽⁸⁾

Keay I/Dr. 30 (làm. II, fig. 5, U.E. 1001)

Presenta una boca amb línies horitzontals, amb un cos piriforme, acabat en un pivot molt ample. Les nanses són de secció semicircular i s'ajunten amb el coll. L'alçada és d'uns 70 cm. La pasta pot tenir colors diversos, però en el nostre fragment és beix, amb desgreixant calcari petit.

Aquest tipus, que transportava oli, procedeix de la zona de la Mauritània, i ha estat documentat a la Tarraconensa abans de final del segle II i durant tot el IV.⁽⁹⁾

Keay IIIA/Africana IA (làm. II, figs. 9-10, U.E. 2000, 1026)

Keay IIIB (làm. II, fig. 6, U.E. 1085)

No ha estat fàcil per als investigadors la reconstrucció d'aquesta forma, a causa de la manca de peces senceres. Els fragments localitzats a Darró ens mostren una àmfora de cos cilíndric, amb unes nanses petites, descrites com de forma *d'orella*. Aquestes són les característiques més rellevants.

No podem concretar-ne els diàmetres més usuals atès que canvien d'una peça a l'altra. La pasta és rogenca, tal i com ho confirmen els nostres exemplars, amb un desgredant fi quarsós amb tonalitats del blanc al gris. La superfície externa acostuma a presentar una engalba beix.

Aquest tipus és d'origen africà i procedeix de *Leptis Minor, Hadrumantum o Sullaeatum*. Com l'anterior, va ser emprat per al transport de l'oli, i es data des de final del segle III a començament del IV.⁽¹⁰⁾

Keay IV/Africana IIA (làm. II, fig. 7, U.E. 1026)

Posseeix un coll ample i lleugerament cònic, amb una mica d'anell a sota del llavi. El coll dona pas a un cos cilíndric. Les nanses són de secció circular i el peu també cilíndric. Acostumen a tenir 1 m d'alçada, aproximadament, amb una amplada màxima d'uns 30 cm i un coll d'uns 13 cm. La pasta, que és grisa a l'exterior, presenta el típic color rogenc de les àmfors africanes amb el desgredant calcari.

L'origen d'aquestes àmfors cal situar-lo a la Bizacena, des d'on arriben a la Tarraconensa entre final del segle III i el IV.⁽¹¹⁾

Keay V/Africana IIA (làm. II, fig. 8, U.E. 1026)

Es caracteritza per tenir el cos ample, amb el coll curt i cònic i una boca amb dos anells. El peu és cilíndric i les nanses petites, de secció

circular. Els diàmetres van des dels 13,5 als 14 cm per a la boca, l'alçària sol ser d'1 m i l'amplada màxima d'uns 41 cm. La pasta té color rogenc i presenta un desgreixant calcari molt petit, que dóna a la superfície un tacte rugós característic.

Es diu que l'origen d'aquest tipus l'hem de buscar a la Tripolitània, i que va arribar ple d'oli a la Tarraconensa entre els inicis del segle III i principis del IV.⁽¹²⁾

Keay VI/Africana IIC (lám. III, figs. 1/7, U.E. 1001, 1026, 2000)

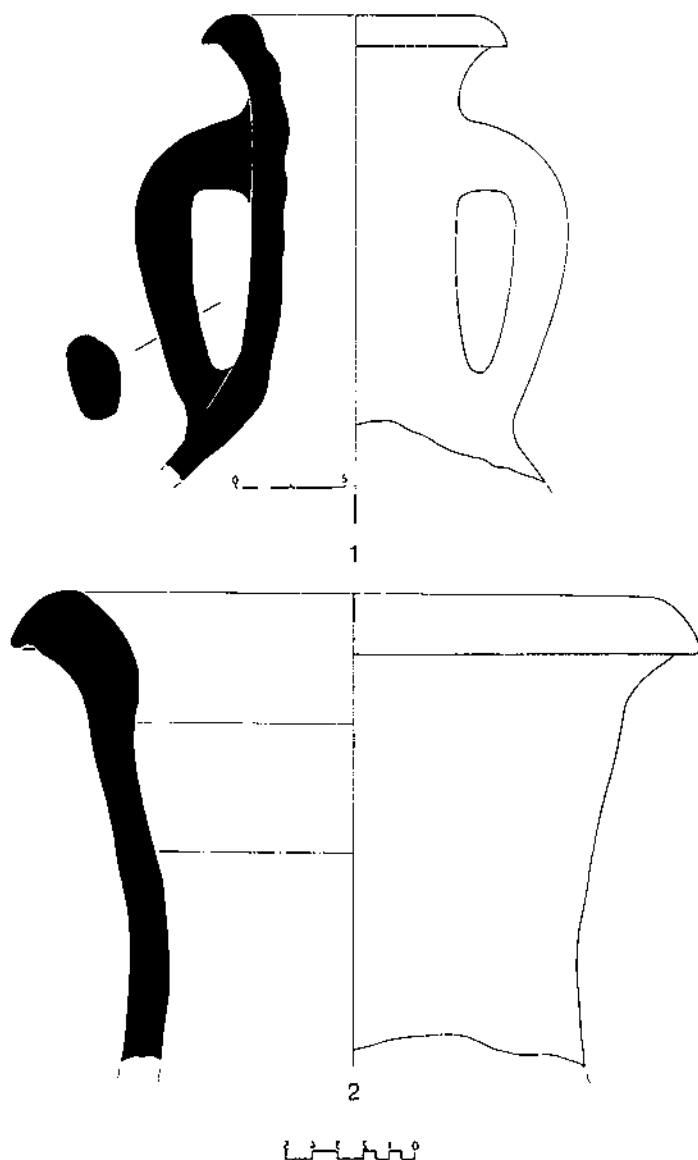
És, potser, la forma més abundant entre els fragments trobats al jaciment de Darró. Presenta un cos més estret i punxegut que no pas el de les formes IV i V, amb una vora no uniforme i un peu molt distintiu, també força punxegut. Les dimensions habituals són uns 12 cm de diàmetre de boca, 1 m a 1,10 m d'alçada i uns 40 cm d'amplada.

Una de les peces que presentem ostenta la marca: F. De fet, l'epigrafia és bastant comuna en aquesta forma, sempre són cartel·les rectangulars, situades en el coll de la peça, gràcies a les quals podem identificar el taller de producció, cosa força difícil en el cas que presentem, atès que el nom de la *figlina* no apareix sencer.

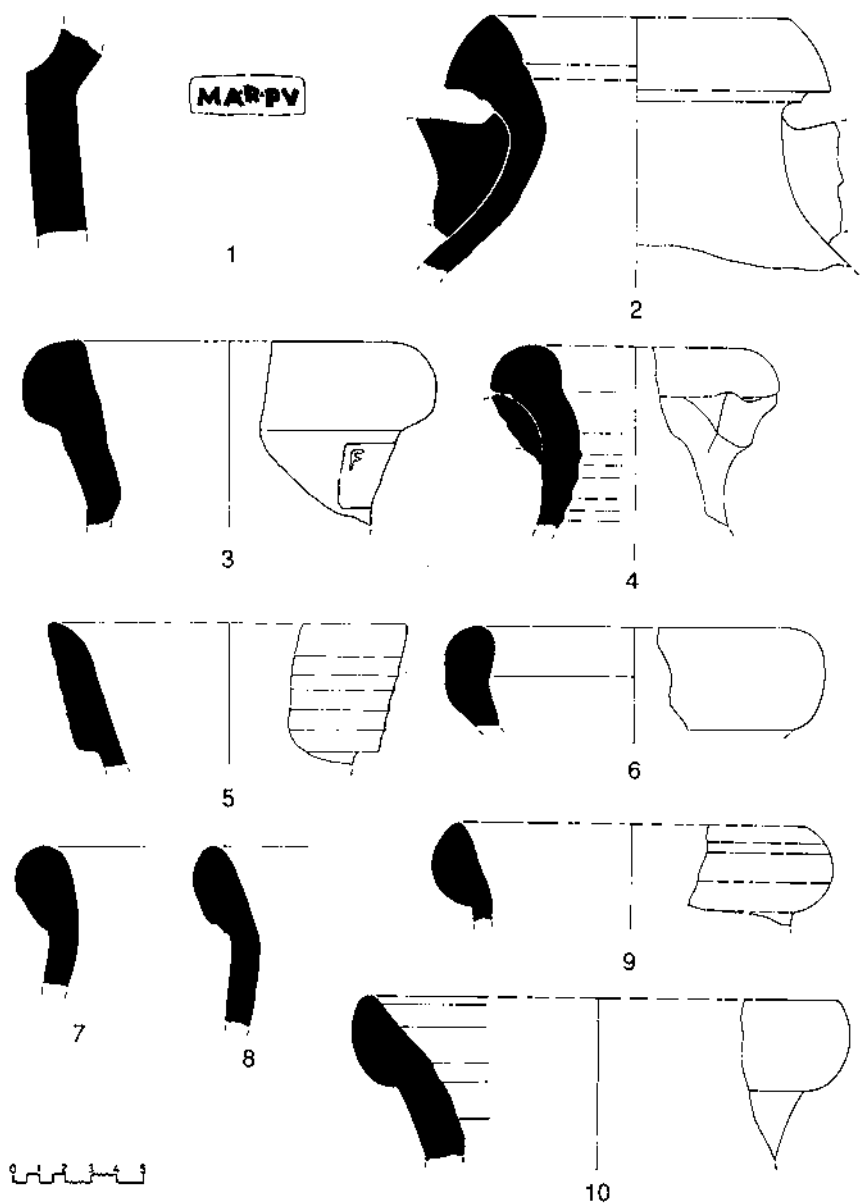
Les pastes d'aquests envasos van del beix al vermell, amb força desgreixant, i normalment són recoberts per una capa d'engalba groguenca.⁽¹³⁾ Sembla que l'origen, novament, és africà, de la Mauritània i la Bizacena, i que també van servir per al transport de l'oli. Aquest tipus el trobem a les costes tarraconenses entre finals del segle III i principis del V, encara que a la vila de Vilauba s'ha fet arribar la cronologia fins al segle VI.⁽¹⁴⁾

Keay VII/Africana IID/Beltrán 56 (lám. IV, figs. 1/3, U.E. 1001, 2000)

Presenta un cos cilíndric i molt alt, amb el coll i la boca verticals, la base rodona i el peu punxegut. D'aquesta forma només es coneix una àmfora sencera que amida aproximadament 1,15 m d'alçària. En són característiques també la pasta rogenca i el desgreixant calcari, petit i molt abundant. Aquesta mena d'envasos procedeix d'Àfrica, concretament de centres com ara *Leptis Minor*, *Hadrumentum*, *Sullectum* i *Thaenae*, des d'on transportaven oli i *garum*.

Làmina I: Fragments d'àmfores del tipus Pelichet 46/ Beltran IIB.

Làmina II: Fragments d'àmfores dels tipus: 1. Dr. 7-11, 2. Dr. 20, 3-4. Dr. 23, b. Dr. 23/Keay 1, 6. Keay III B, 7. Africana IIA/ Keay IV, 8. Africana IIA/ Keay V, 9-10. Africana I A/ Keay IIIA.

La cronologia que s'atribueix a aquest tipus a la Tarraconensa va de principis del segle IV a mitjan V. Malauradament, els fragments de la forma VII trobats a Darró apareixen fora de context, en estrats superficials (U.E. 1001, 2000).⁽¹⁵⁾

Keay XXIII (làm. IV, fig. 5, U.E. 2000)

Es caracteritza per tenir un cos piriforme i un peu bastant comú, punxegut; les boques i els pivots varien considerablement. Mostren unes dimensions també bastant similars a tot arreu: una boca d'uns 10 cm de diàmetre, alçada d'uns 70 cm i una amplada de poc més de 25 cm. Les pastes són fosques, molt rugoses, per l'abundància del desgreixant, i amb una engalba amb tonalitats que anirien del marró clar al rosa clar.

La procedència no és tan clara com en els casos vistos fins ara, i sembla que va ser manufacturada en diversos centres de la Mauritània, la Bètica i fins i tot la Lusitània, amb alguna possible *figlina* a la Tarraconensa. La cronologia ens porta als segles IV i V.⁽¹⁶⁾

Keay XXXVIB/Beltrán 63 (làm. IV, figs. 4-6, U.E. 2000)

És una àmfora de cos cilíndric amb les nanses arrodonides i força massisses, i el coll amb un anell intern. Les dimensions habituals: coll de 12 cm, alçada d'1 m i amplada de 40 cm. La pasta és rogenca amb desgreixant petit.

Entre els segles V i VI, les formes Keay XXXVIB arribaven des de Tunísia. En desconeixem el contingut.⁽¹⁷⁾

ELS PRODUCTES

L'oli i les salses de peix, conegudes genèricament com a *garum*, juntament amb el vi, formaven l'anomenada tríada ja a l'època d'August, i constitueixen tres productes bàsics en les relacions comercials de l'Imperi.⁽¹⁸⁾ Tots ells arribaven a Darró tal i com demostren les àmfores que s'hi han trobat.

L'oli

Dos són els llocs dels quals procedeixen els envasos d'oli estudiats: la Bètica i la Byzacena. Del primer d'ells són característiques les àmfores Dr. 20, que en el conjunt que presentem daten del segle III. Sembla que al jaciment n'hi ha de més antigues, encara que l'estudi exhaustiu s'està fent ara. En tot cas, cal considerar la hipòtesi que els exemplars més antics d'aquesta forma no van ser molt corrents a la Tarraconensa.⁽¹⁹⁾ Un fragment de Dr. 23, el tipus que va substituir el Dr. 20, ens porta ja al segle V, en la darrera etapa de la nostra vil·la.⁽²⁰⁾

Les troballes d'àmfores oliàries africanes ens permeten seguir la pista de l'exportació del producte que transportaven durant un lapse de temps considerable. Del segle III, coneixem la forma Keay IB/Dr. 30, substituïda al segle IV pels tipus Keay IIIA/Africana IIa, Keay IIIB, Keay IV/Africana IIa, Keay V/Africana IIa, Keay VI/Africana IIc que perduren fins a principis o mitjan segle V.⁽²¹⁾

D'aquest comerç es fa ressò l'*Edicte de Dioclesà* (principis del segle IV) i l'*Expositio* (mitjan segle IV), així com de la preponderància dels productes bètics.⁽²²⁾

També és possible que, com diu Prudenci, a principis del segle V hi hagi una producció important d'oli a la vall de l'Ebre, la qual cosa coincideix amb la fi de les importacions d'oli africà. Aquesta activitat perduraria almenys fins a l'època bizantina, ja que les fonts d'aleshores ens en parlen.⁽²³⁾

És evident, d'altra banda, que les àmfores que transportaven oli arribaven a la Tarraconensa gràcies al servei de l'*Annona*, organitzat des de Roma i encarregat de les associacions de *navicularii* i que productes com la t.s. Africana eren precisament comercialitzats gràcies al fet que viatjaven amb les àmfores.⁽²⁴⁾

El garum

P. Grimal el defineix com una «substància d'ús quotidià, d'origen oriental i sens dubte grec». Emprat per a l'assaonament (*De re coquinaria*, Apià), arriba des de la costa de la Bètica a partir del segle I i fins al III dins l'àmfora Beltrán II/Pelichet 46.